

NÉMETH GYÖRGY

SZOCIOLÓGIA VAGY ANTISZOCIOLÓGIA?

■ Előrebocsátom, hogy Fosztó László azon kevés szociológus egyike, aki – nem csupán Romániában vagy magyar nyelven, de Európában, sőt világszinten – valóban sokat tud a cigányságról (s tudásának jó részét szakmájához illően terepen gyűjtötte, s nem másoktól olvasta), ezért soha nem venném a bátorságot, hogy e tárgyban vitassam az általa feltárt és közreadott társadalmi tényeket, jelenségeket és folyamatokat. Ezért a *Határtalan kirekesztés. A román etnikai szegregációjának társadalmi és kulturális kontextusairól* című, a *Korunk* 2023. évi 3. számában megjelent írása számomra nem vita tárgya, hanem ürügye. Vitám a főáramú (akadémiai) szociológia eszköztárával van, melyet Fosztó naprakészen ismer és használ. A társadalmi valóság megértésére és leírására a szociológia által kifejlesztett eszköztárral, meg persze azzal a narratívával, mellyel tárgyát keretezi. Kérdés, hogy ezek felhasználásával készült valóságértelmezésének mekkora tudományos magyarázóereje vagy csupán politikai aktivizmust megalapozó „uralkodó eszme” tudományos köntösbe öltöztetése történt? Végso soron arra a kérdésre kell választ adni, hogy mi a szociológia feladata. A társadalmi valóság megértésére és leírására, illetve az okok és okozatok szétszálazása. Vagy azért kell megismernünk a társadalmi valóságot, hogy több és pontosabb ismeretünk legyen arról, mit és mi ellenében kell(ene), illetve miként lehet(ne) jobbá tenni a társadalomban. Hol végződik a tudomány, és hol kezdődik a politikai aktivizmus, és erkölcsi parancs-e az előbbiből az utóbbiba magától értetődő természetességgel átlépni, vagy ennek ellenkezője, a megállás az erkölcsi parancs? Ennek eldöntésre nem vállalkozom, ezt ki-ki tegye legjobb belátása szerint, de annak tudatosítása elengedhetetlen, hogy a határ létezik, és két oldala más-más minőség. Erre negatív történelmi tapasztalatok figyelmeztetnek. Ma Marx – illetve a munkássága által inspirált kommunizmus – tanaira úgy tekintünk, mint hajdan viharos gyorsasággal (az iszlámnál is gyorsabban) elterjedt, három-négy (értelmiségi) generációra nagy hatással lévő, ám magyarázóereje gyengülésével népszerűségét veszített, ám napjainkban újra erősödő ideológiára. Azok, akik hajdan azt a politikai gyakorlatba ültették, a társadalmi valóság egyetlen valóban (társadalom)tudományos értelmezésének tartották. Az egyetlen tudományos értelmezésből pedig csak egyetlen változási irány következhet, aki másképp értelmez, az kívül van a tudományon, így különösebb figyelemre nem méltó, vitára még annyira sem. Legfeljebb leleplezésébe, a tudománytalanságot önös érdekből pártolók nemtelen céljainak bemutatásába érdemes áldozni némi energiát.

Ha valamit tanácsolhatok: legyünk óvatosak a határátlépőkkel!

*

A Fosztó által használt szociológia-eszköztár legfontosabb eleme a *határ*, mely egyaránt lehet társadalmi és földrajzi-politikai, ám kívánatos a *határtalanság* lenne. Ennek elérése érdekében a határok átléphetőségét folyamatos könnyíteni kell egészen addig, míg eltűnnek, beleértve természetesen az országhatárokat. Mindezt azért, mert a határokat azért húzták és húzzák, hogy a kívül lévőket kirekesszék, kizárják mindazon társadalmi-gazdasági előnyből, ami a belül lévők sajátja. A *kirekesztés* két formája a *kategoriális* és a *társadalmi*. A *kategoriális kirekesztés* eszköze a jog; a társadalmi kirekesztése a *diszkrimináció*, mely – miután a jog megtiltja, majd fokozza szigorát – egyre rejtettebb, szofisztikáltabb módon él tovább. A társadalmi mobilitás sem egyéb, mint határátlépés. További eszköz a *beágyazottság-kiągyazódás*, *társadalmi distinkciók* és *különbségek*, *alávetettség*. *Strukturális* vagy anélküli *doménium* (még sose hallottam, az internet egy találatot ad, éppen Fosztó szóban forgó tanulmányát; s mint megtudtam, a doménium szót az erdélyi, partiumi és bánági magyarok a domínium helyett használják, aminek oka – a francia domaine nyomán – a román domeniu, amit az ottani magyarok doméniummá alakítottak). Továbbá (etnikai) *stigma*, *előítélet*, *szegregáció*, (emberjogi/kirekesztő, idegengyűlölő) *beszéd(mód)/retorika*, *diskurzus*, *narratíva*, *beszéd-/narratív rutin*, *cselekvési séma*. Ha valamit hiányolok, az a roppant divatos *esélyegyenlőség* és *befogadás*.

**

A napjaink főáramú szociológiájának egyik fő módszertani gyengesége a történetietlenség. Pedig ami a természettudományoknak a matematika, az a társadalomtudományoknak a történelem. Az alaptudomány, melynek ismeretét és elsőbbségének elismerést egyetlen tudományág sem mellőzheti. Minden, ami a társadalommal kapcsolatos, csak és kizárólag történetiségében értelmezhető és értelmezendő: mielőtt egy szociológiai állítást megfogalmazunk, kötelező (volna) rápillantani a naptárra. Letűnőben van, mondja Fosztó, a társadalmi egyenlőtlenség fenntartásának egykor domináns formája, a *kategoriális kirekesztés*, és ez – teszi hozzá némi pesszimizmussal – visszafordíthatatlannak látszik. S példának a jobbágyfelszabadítást és a rabszolgaság eltörlését hozza, az oda vezető út kezdetét pedig a felvilágosodás korára teszi, mivel ez időtől az európai társadalmi gondolkodás „fokozottan az univerzalizmus eszméje körül gravitál, amely alapvetően elveti az egyenlőtlenségek természetesnek tekintett (naturalizált) formáit.” (Megjegyzem, az univerzalizmus eszméjét az egvistenhitek – judaizmus, kereszténység, iszlám stb. – honosították meg az emberi gondolkodásban.) Csakhogy az európai feudalizmus jobbágyrendszerre nem kirekesztő céllal jött létre, ahogy a rabszolgaság sem, melyet Európában egy évezredfordulóval ezelőtt a hódító kereszténység felszámolt. (A kereszténység nem ismert el rabszolga „jogállást”, mert univerzalizmusából következően Isten előtt minden ember egyenlő.) Az amerikai kontinens felfedezése után kialakult, és csekély kivétellel az afrikai kontinensről az amerikai kontinensre behurcolt és feketékre korlátozódó rabszolgaság egy másik történet, melynek felszámolásában a kereszténység szerepe szintén nem csekély, mert azokat, akik a brit flottának a rabszolgakereskedők hajóinak elfogására a parancsot kiadták, az vezette, hogy Isten a feketéket is saját képmására teremtette, és ezért szemében egyenlők fehér teremtményeivel.

A szociológia a jelen és a közelmúlt tudománya, ám a közgazdaságtanhoz hasonlóan túllépett természetes határán (a szociológia esetén időhatárán), és imperialistává vált, felfalni igyekszik a régmúltat, de e porcelánboltban csak elefántként képes viselkedni. (Az imperialista közgazdaságtan a formális gazdaságtól távol eső életvilágok történéseit kísérli meg gazdasági érvekkel magyarázni.) A feudalizmus és a rabszolgaság szociológiai magyarázata nonszensz.

A kirekesztés az egyik legtöbbet használt szociológiai fogalom, s a szociológus általában arról ismerszik, hogy a társadalmi egyenlőtlenségről ez jut az eszébe. Mostanság. Régebben a kirekesztettség volt használatban, mely a kirekesztéssel (mely *kirekesztőt* feltételez) ellentétben társadalmi folyamatok eredményeként előállt társadalmi helyzet. Objektív, nem szubjektív kategória. Aki kirekesztődött, az szegény, de nem minden szegény rekesztődött ki. Egy egyszerű példával érzékeltetné a különbséget: A-ból B-be háromféleképpen lehet eljutni: 80 millió forintba kerülő autóval, 8 millió forintba kerülővel és tömegközlekedéssel. Aki az olcsóbb kocsival megy, az nyilvánvalóan szegényebb, mint aki a drágábbal, mely nyilvánvalóan kényelmesebb, de még csak nem is okvetlenül gyorsabb (már ha betartják a sebességkorlátozást); aki tömegközlekedéssel kénytelen utazni, az nyilvánvalóan még szegényebb. Az a szegény, aki azért nem utazik tömegközlekedéssel A-ból B-be, mert számára a jegy ára is érzékeny kiadás, s fontosabb másra költenie. Az a kirekesztődött, aki a tömegközlekedést sem képes megfizetni, miközben azért kellene A-ból B-be jutnia, hogy ott munkát vállalva annyi pénzt kereshessen, hogy odajutásának ne lehessen többé pénzügyi akadály. A szegény az, aki a társadalom perifériájára, az alsó osztályba (underclass) került; a kirekesztődött az, aki a perifériáról a társadalom alatti létbe, a társadalom alattiak társadalmába csúszott. Ott pedig nemhogy nem érvényesek, hanem egyenesen kontraproduktívak azok a normák, szabályok, célok, viselkedésformák stb., melyek „fent” az egyéni és közösségi élet szerveződése szempontjából alapvető. A kirekesztődtek világában minden a napi túlélésnek rendelődik alá.

Ezzel szemben bár a kategoriális kirekesztés (a kirekesztés közvetlen, jobba foglalt formája) „letűnőben van”, ám annak szelekciós hatásai és egyenlőséggeneráló következményei – Fosztó szerint – nem tűntek el. A diszkriminációt – ez a kirekesztés másik, *társadalmi* formája – a jogrend immár egyenesen tiltja, de *közvetett* módon mégis tovább él, a jog helyett társadalmi-gazdasági mechanizmusokban megbújva. A következmény: az egyenlőtlenségek érzékelhetően és mérhetően tovább élnek. Bár a határok kétségtelenül fellazultak és átjárhatóbbá váltak (kívánatos eltűnésük egyelőre még és sajnálatosan nem történt meg), de a *kizárás* (ami a diszkriminálók célja) tovább működik, így az egyenlőtlenségek csökkenése nem „szükségszerű”, pedig az volna az elérendő cél. Fosztó nem tisztázza, hogy az egyenlőtlenség milyen szintre csökkentésével lenne elégedett; a legvégső határ bizonyonnyal a kommunizmus egyenlőségeszménye („mindenki a szükségletei szerint”). Az egyenlőtlenséget a társadalom legfelső és legalsó tizedének vagy ötödének jövedelme közötti különbség szorzószámával szokás mérni. Milyen kicsi az a különbség, mellyel már megelégednénk – 5, 4, 3 vagy 2-szeres? És ennek során figyelembe vesszük-e azt, hogy az egyenlőségnek (még inkább az egyenlősítésnek) vannak káros mellékhatásai. Vagy ez csak egy ideológiai bullshit?

Ha pedig az egyenlőtlenség továbbra is létezik, kérdés, hogy miféle politikai aktivizmussal reagálunk? Mert az elvi egyenlőség biztosításánál nyilvánvalóan többre van szükség ahhoz, hogy a kirekesztettség örökösei, a korábban hátrányokkal sújtottak – akár személyekről, akár csoportokról van szó – képesek legyenek a határok átlépésére. Ez a „több” Fosztó szerint az „átlépés intézményesített gyakorlata”, és persze olyan emberek, akik átlépésre (társadalmi mobilitásra) vágnak (mert esetleg nem vágnak, de ha akarjuk, ez is betudható társadalmi-gazdasági mechanizmusok diszkriminációs hatásának). Az „intézményesített gyakorlat” a mai amerikai egyetemi világ faji (és nem faji), sokszínűségnek nevezett numerus claususaira emlékeztet.

A szerző két példát is felhoz az egyenlőtlenségek fennmaradására. Az első a nők és férfiak közötti jövedelemkülönbség. Aki e kérdésbe beleásta magát, felismerhette, hogy mozog a célpont. A férfiak és nők között a közsférában nincs különbség, ott azonos munkáért azonos bér jár, amit jogszabályok írnak elő, így csak a versenyszféra lehet a ludas, ám a profitorientált gazdasági szereplők talán mégsem profitjuk ellenségei, hogy azonos munkáért többet fizeszenek egy férfinak, mint egy nőnek. Majd nem erről, hanem arról van szó, hogy a férfiak rendszerszintű nőgyűlöletének eredményeként kevesebb nő kerül magasabb jövedelmet jelentő vezető beosztásba, vagy ha mégis, egy idő után üvegplafonba ütközik. Ha ez sem áll meg, akkor az következik, hogy a nők hajlamosabbak alacsony keresettel is beérni, mert a férfiak keményebben alkudoznak bérükről, ellenben a nőket arra szocializálják, hogy érvék be azzal, amit nekik juttatnak. De ha még ez sem, akkor az a probléma, hogy a (férfi)társadalom leértékeli és rosszul fizeti azokat a munkákat, melyet a nők inkább érzik magukhoz közelállónak. Erre is rászűthető, hogy pusztán társadalmi-gazdasági mechanizmusok diszkriminációs hatása, mely gyermekoroktól zúdul a lányokra, így közülük keveseknek jut eszébe a jobban fizető STEM-pályák (természettudomány, technológia, mérnöki tudomány és matematika) felé vonzódni. Ám a női aspirációk és az anyaság tudatosan vállalt terhére kérdezni politikailag inkorrekt. Azt pedig nem szokás észrevenni, hogy egyes közepes jövedelmű országokban a STEM-pályák arányaiban több a nőt vonzanak, mint a magas jövedelmű országokban.

A szerző másik példája „egy-egy történetileg kirekesztett csoport fennmaradó helyzete, mint a roma közösségek esete”. Ezzel szűkebb szakterületére érkezünk. Igaz-e a kérdésben foglalt állítás, hogy a cigányság „történetileg kirekesztett”? Ha a cigányságra úgy tekintünk, mint etnikum (nép, faj), akkor azon kellene gondolkodnunk, hogy miféle átok sújtja ezt a népet, mely Krisztus után az első évezred fordulója körül, ha nem előbb, az Indiai szubkontinensről nyugat felé indult, s több száz éves vándorútja során a 15. század elejére a történeti Magyarország déli határára ért, s ma szétszóródva él az egész világon, talán csak a szubszaharai Afrikában nem. Miért nem belőlük rekrutálódott a gazdasági elit jó része, ahogy a szinte seholy szívesen nem látott zsidók vagy örmények esetén történt?

Talán azért, mert a cigányság etnikai eredetének tételezése, bár ez szinte kizárólagos vélekedés, téves. A cigányok nem diaszpórában élő indiai migránsok, akik valamiféle különös okból nem tudnak vagy nem akarnak beilleszkedni, vagy amit egyes társadalomtudósok, de különösen roma aktivisták mondanak: nem hagyják őket. A cigányok valójában mi vagyunk, még ha

ez a „mi” a Közép-Keletig is nyúlik, de Indiáig biztosan nem. Ne vezessenek minket félre az egy részükön látható idegen rasszjegyek. A társadalmakat az utóbbi évezredben számos olyan megrázkódtatás érthette (a relatív túlnépesedéstől a természeti katasztrófákon át a technológiai ugrásokig és háborúig), melynek következtében egyes csoportok kiszorultak a társadalomból és az alatti létbe süllyedtek. És aki társadalom alatti létbe süllyed, az túlélése érdekében vándorlásra kényszerül (nem lévén bérmunka iránt tömeges keresletet támaztó nagyvárosok), miközben megélhetése érdekében a nem vagy alapvetően nem piaci társadalomban piaci réseket kell találnia, ha nem talál, koldulni kényszerül. Ha pedig ez nem elegendő, annak kárára biztosítja megélhetését, aki számára elérhető. Ez a vidék paraszti népeisége. Akik ezt, érthetően, fölöttébb nehezményezték, s ennek emléke máig eleven él a kollektív emlékezetben.

A túlélés érdekében továbbá részévé kellett válniuk a társadalom alattiak társadalmának, hogy gyorsabban elérjék őket a jó és rossz hírek, a megnyíló és záródó lehetőségekkel kapcsolatos információk. Ezzel egy etnicizálódási folyamat is kezdetét vette. (Az etnogenezisnek számos formája van, miért ne lehetne olyan is, hogy a társadalom alatti létbe kényszerültek saját etnoszt hoznak létre?) E csoportokat mindenütt másképp nevezték, s amikor a 18. századra e társadalom alatti létbe kényszerült csoportokról széles körű nemzetközi tapasztalat gyűlt össze, elnevezésük egységesült, amit magukra nézve csak az (angol, skót, ír) travellerek („utazók”) és a német szintik nem fogadtak el.

A társadalmi páternoszter egyes személyeket/csoportokat levitt a mélybe, azok cigánnyá lettek, ám voltak olyanok is, akiket a felszínre vitt, s azok, mint a múlt rossz emlékét, maguk mögött hagyták hajdani cigány voltukat. A problémát a cigány/roma identitás s az azzal szükségképpen együtt járó büszkeség jelenti, ami szerint a cigányság elhagyása „asszimilációs áruulás”. Mivel a cigány múlt és jelen ismeretében nincs mire büszkének lenni, felelősökre támadt kereslet. Ez találták meg a „többségi társadalom” rasszizmusában, idegenellenességében, fajgyűlöletében, előítéleteiben, az általa alkalmazott szegregálásban és diszkriminálásban stb. Egyetlen szóval: a kirekesztésben. A cigányság köré húzott határookban. Így taszította a „többségi társadalom” a cigányságot évszázadokkal ezelőtt abba a helyzetbe, melyet oly jól ismerünk, és tartja ott erőnek erejével a mai napig. Pedig volna mire büszkének lenni: cigány származású vagyok, de magam és családom egy vagy több generációjának erőfeszítései eredményeként sikerült kitörni a szegénységből és reménytelenségből.

Teljes tévedés az a gondolat, hogy a feladat a cigányság elé húzott határokkal való megküzdés. A feladat más és kettős. Az első: a társadalmi páternoszter legalulról felfelé tartó kabinjába betuszkolni mindenkit, akit csak lehet, és lehetőség szerint azokat is, akik vonakodnak beszállni. A második: a társadalmi páternoszter lefelé tartó kabinjaiból a földszintnél kirángatni mindenkit.

**

A marxi elméletben az elérendő cél az egyenlőség. Az egyenlőség elérésének alapfeltétele az osztálytársadalom osztályainak felszámolása, az osztály nélküli társadalom megteremtése. Ehhez meg kell törni a kapitalista osztálytársadalom uralkodó osztálya, a burzsoázia, a termelőeszköz-tulajdonos tőkészek gazdasági hatalmát – és nem csupán azért, mert a gazdasági hatalom a po-

litikai hatalom alapja. Azért is, mert a proletárokat a burzsoák a megtermelt értéktöbbletet profitként kisajátítva kizsákmányolják. A kisajátítók kisajátításával, a termelőeszközök a munkásosztály kollektív tulajdonába vételével érhető el, hogy az értéktöbblet ne a burzsoázia, hanem az azt ténylegesen megtermelő proletárok jólétét növelje. De ennél is többről van szó: a kapitalista gazdaság anarchikus, pazarló, alacsony hatékonyságú stb., ám mindez a gyengesége tervezéssel, tervgazdasággá alakításával kiküszöbölhető. A kapitalista piacgazdaságból a szocialista tervgazdaságba történő átalakulás vesztese csupán egy szűk és a tőkekoncentrációval egyébként is egyre szűkülő burzsoá réteg, ám a nagy többség nyer, s lényegesen többet, mint a burzsoázia egésze veszít. A kommunizmus a történelem vége, mikor is a javak termelésében mindenki képességei szerint veszi ki részét, ám fogyasztásából szükségletei szerint részesedik.

A marxi elméletet – mint Európa keleti felén élők személyesen megtapasztalták – nem igazolta a gyakorlat.

Napjaink főáramú szociológiaelméletében az elérendő cél szintén az egyenlőség, de a marxi elmélet gyakorlatba ültetésének kudarcából okulva az távol tartja magát a magántulajdon és a gazdaság kérdésétől. Számára az egyenlőtlenséget okozó ősbűn nem a magántulajdon létrejötte és következményeként az osztálytársadalom kialakulása – mint a marxi elméletben –, hanem a (társadalmak közötti és társadalmon belüli) határok létrehozása és léte. A határokat a határon belül lévők a határon kívüliekkel szemben társadalmi előnyeik, privilégiumaik, státuszuk stb. védelmére állítják, annak célja a kirekesztés, amit régebben a jog, újabban a diszkrimináció eszközével érnek el. A kategoriális-intézményes határok lebontása előrelépés, de önmagában nem biztosít kirekesztés nélküli (vagyis igazságos, vagyis egyenlő) társadalmat, mert a társadalmi előnyök, privilégiumok, státuszok stb. birtokosai egyre rejtettebb és szofisztikáltabb diszkriminációval óvják a határokat, hogy továbbra se kelljen megosztaniuk társadalmi előnyeiket, privilégiumaikat, státuszukat stb. A szociológusok feladata, hogy felismerjék az egyre rejtettebb és szofisztikáltabb diszkriminációt jelentő határokat, és „az újabb és újabb határokkal való folyamatos megküzdés” élére álljanak.

Mi az azonosság és a különbség a marxi elmélet és napjaink főáramú szociológiaelmélet között? Azonosság, hogy mindkettő célja a társadalmi egyenlőség, az igazságos társadalom megteremtése – ám ezek inkább jelszavak, kevésbé konkrétak, így sokféle tartalommal feltölthetők. Továbbá azonosság, hogy a cél eléréséért folyó harcot egy élcsapat vezeti: a marxi elméletben a kommunista párt, mely megingathatatlanul a marxi elméletet alapján áll, így soha nem téveszti szem elől a végső célt; a szociológiaelméletben a szociológusok közössége, akik a természeti törvények bizonyosságával felismerték, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek annak bizonyítékai, hogy léteznek határok, s azokat ott is képesek megtalálni, ahol avatatlan szem semmit nem vesz észre. Végül mindkettőben azonos, hogy a tudományosan megalapozottak vélt elméletből szervesen következik a politikai aktivizmus. Aki feljutott a tudományos bizonyosság fokára, az egyszerűen nem tarthatja magát távol – ez olyan etikátlan lenne, mint fuldoklónak nem dobní mentőövet – a politikai aktivizmustól.

Különbség, hogy a marxi elmélet faék-egyszerűségű: burzsoák és proletárok, tőke és munka áll szemben, ellentétük kibékíthetetlen, win-win helyzet lehetetlen. A küzdelmüknek csak egy pozitív kimenetel lehet: a proletáriátus győzelme és a kommunista társadalom felépítésével a történelem végére érni. Ezzel szemben a főáramú szociológiaelmélet bonyolultabbnak, összetettebbnek látja a világot: a társadalom nem csupán két szemben álló osztályból áll, hanem erősen tagolt számos és – főleg, de nem kizárólagosan – hierarchikusan rendezett réteggel és csoporttal, melyek határt húznak az alattuk lévők távol tartására, miközben áttörni igyekeznek azt a határt, melyet a fölöttük lévők az ő távol tartására húztak. A marxi elmélet a gazdaságon alapul, főáramú szociológiaelméletben a gazdaságnak lényegében semmi szerepe nincs. A marxi elméletnek egyértelmű és világos célállapota van: osztály nélküli társadalom, termelőeszközök magántulajdonának tilalma, a termelésben képességek szerinti részvétel, fogyasztás szükséglet szerint. A főáramú szociológiaelméletben nincs egyértelmű és világos célállapot, nincs végső győzelem, vagy azt homályban hagyja, csak folyamatos harc van a meglévő és újratermelő társadalmi határok lerombolására. (Ezt Madách *Az ember tragédiájában* Ádám így fogalmazza: „A cél voltaképp mi is? / A cél, megszűnt a dicső csatának, / A cél halál, az élet küzdelem, / S az ember célja e küzdelem maga.”) A főáramú szociológiaelméletet magukévá tévő szociológusok közössége nagyjából ugyanazt a szerepet osztja magára, amit két évezrede a keresztény papság betölt. A papok a híveknek a keresztény hit szerint Istennek tetsző élet megélése során betartandó erkölcsi normákat és szabályokat, helyes viselkedést és vélekedéseket stb. tanítják, míg be nem tartásukat kárhozzatják. A szociológusok lényegében ugyanezt teszik, csak nem a kereszténységre, hanem a társadalmi egyenlőségre, az igazságos társadalomra hivatkozva. Az ősbűnt a keresztény hit szerint már az első emberpár, Ádám és Éva követte el azzal, hogy Isten tiltása ellenére, a Sátán rábeszélésre (melyre, ráadásul, Éva előbb hajlott, megalapozva ezzel a nők évezredek hátrányos megkülönböztetését) a Tudás Fájának gyümölcséből, míg a szociológusok szerint a határok létrehozása és léte. Az úgynevezett frankfurti iskolából kinőtt szociológiai főáram szociológusközössége papi hatalomra tör, innen ered a woke-forradalom. A keresztény tanítás szerint „Ne mondd ki hiába Istenednek, az Úrnak a nevét, mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül, ha valaki hiába mondja ki a nevét!” (1Móz 20,7), a woke-forradalmárok az Úr helyett a politikai korrektség nevében tilalmazzák az általuk inkorrektnek minősített szavak, szófordulatok stb. használatát és vélemények kimondását, de az Úr helyett a cancel culture fegyverével maguk büntetnek. Persze az egyház is bevetette a kiátkozás fegyverét, de jóval magasabb tűrésküszöbvel. A keresztény hit lényege a bűn őszinte megbánása esetén a bűnbocsánat, a feloldozás. Ilyet a woke nem ismer, egyetlen (általa annak minősített) bűn elég az örök kárhozathoz. A woke etikája egy szélsőségesen szigorú protestáns, bűnbocsánatot nem ismerő szektához hasonlatos.

Hogy ez fog történni, azt a frankfurti iskolával viaskodó, 1984-ben kiátkozottan meghalt Helmuth Schielsky német szociológus (önmeghatározása szerint antiszociológus) már 1975-ben, *A munkát mások végzik el* című, *Az értelmiség osztályharca és papi uralma* alcímű monográfiájában (magyar nyelven: Századvég Kiadó, 2022) megjósolta. Schielsky szerint az 1960-as évek elejétől, nem függetlenül a marxi elmélet hanyatló népszerűségétől, az értelmiség egyre inkább (az egyébként is csak hivatkozási alapként szolgáló) munkásosztály helyébe lépve hozzákezdett önmaga osztállyá szervezéséhez. (Konrád György és Szelényi Iván néhány hónappal korábban elkészült, szamizdatként

megjelent *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című könyvének központi állítása ugyanez volt, azzal a különbséggel, hogy az értelmiség a létező szocializmusban „uralkodó” munkásosztálytól fogja elragadni a hatalmat ...) Az értelmiség osztállyá szerveződésének egyik állomásaként általánossá teszi és vallási ideológia rangjára emeli a „szociológiai gondolkodásmódot”, ami értelemszerűen a szociológusokat teszi az értelmiségi osztály élcsapatává. A nagyobb társadalmi egyenlőség/igazságosság elérésébe vetett hit, valamint az, hogy az odavezető út megtalálására és az odajutást akadályozókra való rámutatás az értelmiségi osztály élcsapatának, a szociológusoknak a feladata, számukra új típusú megszentelt legitimációt jelent. Így lett a szociológia korunk „kulcstudománya”, s ekként „értelem- és üdvjavak közvetítője”, s a politikai „tudatirányító tudomány”, a szociológusokból pedig „reflexiós elit”, mely nem csupán a társadalmi történésekre reagál, hanem az mintegy hivatali kötelessége, létjogosultságának bizonyítéka.

Schielsky könyvének megírásakor, fél évszázaddal ezelőtt a szociológia még nem volt kész a kulcstudománnyá válásra, mert akkor még nem volt képes az értelem- és üdvjavak termelésére. Ám azóta a marxi elméleten alapuló szocialista kísérlet összeomlott (Kubán és Észak-Koreán kívül), a neoliberalizmus elmélete sem igazolódott (miszerint a gazdaságok közötti határok felszámolása, a globalizáció önmagában képes a társadalmi problémák, mindenekelőtt a szegénység problémájának megoldására). Mindebből nyilvánvalóvá vált, hogy csak olyasmivel lehetett előállni, mely ugyan kétségtelenül értelem- és üdvjószág, de nem ígér célállapotot. (A kereszténységben Krisztus második eljövetele, a végítélet, a Sátán végleges legyőzése a célállapot.) És rátaláltak a határookra. Az új elmélet középpontjában ez a meglehetősen köznapi szó áll, mely az utóbbi évtizedekben filozófiai-szociológiai jelentéssel töltődött, s mely alá a gendertől az úgynevezett kritikai elméleteken át a woke-ig minden besöpörhető. Frank Füredi *Célkeresztben a határok* című könyvében (Budapest, 2021; először, 2020-ban, angol nyelven jelent meg), „azt próbálja megfejtetni, miért tekintik oly sokan kulturális eszményüknek azt a követelést, hogy határok márpedig ne legyenek.” (16.o.) A válasz: minden rendű-rangú határ társadalmi problémát okoz.

A szociológia feladata társadalmi tények, jelenségek és folyamatok vizsgálata, amibe természetesen beleérthető a társadalmi tényeket, jelenségeket és folyamatokat vizsgáló szociológusok és értelmiségi közegük és támogató közönségük értékvilágának, céljainak, motivációinak stb. vizsgálata is. Csupán a társadalmi egyenlőség/igazságosság önzetlen és mélyen elkötelezett harcosairól van szó? (Valamilyen szinten feltétlenül.) E mellett netán szó van – Uram bocsá’ – az osztályhatalom felé menetelés (Konrád-Szelényi) jogosságának ideológiai igazolásáról, másképpen a kulturális hegemonia (Gramsci) megszerzéséről, hogy annak birtokában a politikai hatalom érett gyümölcsként ölükbe hulljon?

E sorok írója igencsak hajlik arra, hogy korunk főáramú (progresszív-baloldali-liberális) akadémiai szociológiája erről szól.

Ideje volna az antiszociológiának.